

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-691-703

УДК 343.222.4 (477)

С. В. КОЛІСНИК,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*
ORCID: 0009-0000-7367-6931

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМ БЕЗГОСПОДАРСЬКОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ І ПРОТИДІЇ ЦИМ ЗЛОЧИНАМ

Стаття присвячена вивченню джерельної бази проблем безгосподарського використання земель та протидії цим злочинам в Україні. Зазначається, що досліджувана проблематика охоплює кілька взаємозв'язаних наукових категорій і є предметом наукового пошуку для кримінологічної, кримінально-правової, адміністративно-правової та еколого-правової науки, що визначає її міждисциплінарний характер. Зроблено висновок щодо фрагментарності кримінологічних досліджень проблематики безгосподарського використання земель, а також відсутності цільових, специфікованих кримінологічних досліджень у цій сфері.

Ключові слова: наукова розробленість, дисертаційні дослідження, наукові джерела, безгосподарське використання земель, ґрунти, довкілля, злочини, екологічна злочинність, кримінальна відповідальність, протидія.

Kolisnyk Serhiy. The state of scientific development of issues related to land mismanagement and counteraction to such crimes

The article focuses on the study of the source base regarding the issues of land mismanagement and counteraction to such crimes in Ukraine. The author notes that the issues examined encompass several interconnected scientific categories and are the subject matter of scientific research within criminology, criminal law, administrative law, and environmental law, highlighting their interdisciplinary nature. The author concludes that criminological research on issues of land mismanagement is rather fragmented, and that there is a lack of targeted, specific criminological studies in this area.

Key words: scientific development, thesis research, scientific sources, land mismanagement, soils, environment, crimes, environmental crime, criminal liability, counteraction.

Актуальність статті. Світова спільнота з огляду на все більш відчутні прояви глобальної екологічної кризи дедалі активніше виявляє зацікавленість у охороні навколишнього природного середовища, захисті інтересів майбутніх поколінь шляхом забезпечення сталого розвитку як окремих країн,

---

* **Kolisnyk Serhiy**, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

так і регіонів. Сталий розвиток України значною мірою залежить від створення належних умов щодо раціонального використання земель як основного складника навколишнього природного середовища та забезпечення їх дієвої охорони. Одним із загрозливих чинників, які впливають на якісний стан земель, є використання земель сільськогосподарського призначення в процесі господарської діяльності для інших потреб, порушення відповідних нормативів при застосуванні пестицидів та інших агрохімікатів, антропогенне забруднення земель небезпечними речовинами, що призводить до погіршення стану та деградації земель і загалом порушує рівновагу у природі, негативно впливає на всі екосистеми, життя та здоров'я людей. Найбільшою небезпечністю характеризуються кримінальні практики у цій сфері, зокрема безгосподарське використання земель.

Відтак, особлива цінність і унікальність земель, які відповідно до ст. 14 Конституції України є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, а також стрімке погіршення їх стану, зокрема й через ведення військової агресії РФ на території України, зумовлює актуальність протидії злочинним посяганням у цій сфері. Саме тому дослідження проблем безгосподарського використання земель повинно бути одним з актуальних завдань кримінологічної та кримінально-правової науки, а також теоретичним підґрунтям для розробки шляхів удосконалення діяльності з протидії безгосподарському використанню земель.

Аналіз досліджень проблеми. Питання правової охорони природних ресурсів, у тому числі й земельних, досліджували й продовжують досліджувати такі вчені, як В. І. Андрейцев, С. Б. Гавриш, О. О. Дудоров, Т. О. Коваленко, О. В. Конишева, Т. В. Корнякова, Г. С. Крайник, П. Ф. Кулинич, Н. Р. Малишева, В. К. Матвійчук, І. І. Митрофанов, В. Л. Мунтян, П. С. Матишевський, Р. О. Мовчан, В. О. Навроцький, М. І. Панов, Г. С. Поліщук, А. М. Притула, М. І. Сингаєвська, Ю. А. Турлова, Н. Ю. Цвіркун, Ю. С. Шемшученко, А. М. Шульга, а також інші фахівці з кримінального, екологічного, земельного права та кримінології. У результаті досліджень, що провадилися названими вище та іншими фахівцями, у правовій доктрині сформовані надійні підвалини для подальшого пізнання порушеної проблематики. Роботи зазначених авторів мають велике наукове й практичне значення. Проте більшість з них не містять аналізу безгосподарського використання земель як соціального феномена, не враховують зміни законодавства, що регламентує кримінальну відповідальність за зазначені посягання, а також комплексного дослідження проблем його протидії.

Метою статті є аналіз стану наукової розробленості проблем безгосподарського використання земель і протидії цим злочинам шляхом вивчення, узагальнення та класифікації монографічних досліджень в Україні.

Виклад основного матеріалу. Варто відзначити, що досліджувана нами проблематика охоплює кілька взаємопов'язаних наукових категорій (деградація земель, екологічна шкода ґрунтам, адміністративно-правові засоби охоро-

ни земель, кримінально-правова охорона земель, протидія злочинності у сфері охорони земель) та є предметом наукового пошуку для кримінологічної, кримінально-правової, адміністративно-правової та еколого-правової науки. Вивчення наукових джерел дало можливість узагальнити та упорядкувати основні групи досліджень досліджуваного нами феномену, що, вочевидь, має сприяти з'ясуванню найбільш значущих наукових підходів до пізнання безгосподарського використання земель та їх подальшої інтерпретації. З огляду на зазначене пропонуємо дослідження стану наукової розробленості проблем безгосподарського використання земель та протидії цим злочинам умовно поділити на групи відповідно до галузевої належності відповідних робіт. Також вважаємо за доречне висвітлювати згрупований матеріал за хронологічним принципом. Вважаємо, що такий підхід відповідатиме як класифікаційним вимогам, так і сприятиме послідовному та системному відображенню новітніх наукових досягнень у контексті різноманітних аспектів досліджуваної проблематики.

До першої групи наукових джерел варто віднести дослідження фахівців у сфері екологічного права. Фундаментальне значення для розвитку наукових досліджень у сфері земельного права мала докторська дисертація М. В. Шульги «Актуальні проблеми правового регулювання земельних відносин в сучасних умовах» (1998 р.)¹, де аналізуються питання, пов'язані зі здійсненням земельної реформи з урахуванням формування ринкових відносин, розглядаються правові форми реалізації земельних інтересів, гарантії земельних прав і надаються рекомендації щодо удосконалення земельного законодавства. Суттєва увага в роботі приділена правовим проблемам використання земель сільськогосподарського призначення. Підкреслюється, що землі сільськогосподарського призначення виступають основою сільськогосподарського виробництва. Однак практика свідчить, що відбувається погіршення даних земель, руйнування їх ґрунтового покриву, зниження родючості тощо. Специфічними рисами цих земель є значний рівень їх розораності й еродованості. Викладене зумовлює необхідність особливого підходу до визначення правового режиму використання зазначених земель. Автор доводить, що законодавче закріплення пріоритет сільськогосподарського землекористування означає першочерговість у здійсненні необхідних земельно-правових заходів щодо даних земель. Водночас першочерговість тут повинна бути розумною, враховувати всі фактичні обставини в конкретній ситуації: забезпечення поєднання земельних, економічних та інших інтересів усіх суб'єктів; повне забезпечення продуктами сільськогосподарського виробництва населення країни, а також промисловості відповідною сировиною; необхідність забезпечення належної охорони орних земель у процесі їх використання з урахуванням екологічного спрямування тощо².

Одним із перших дисертаційних досліджень у цій сфері є робота О. В. Конишевої «Правове забезпечення запобігання деградації земель сільськогосподарського призначення» (2002 р.)³, у якій досліджувались питання

щодо поняття деградації земель і правових заходів запобігання деградації земель, що розглядаються як підінститут інституту раціонального використання й охорони земель. У роботі досліджуються та характеризуються як агротехнічні заходи, так і правові форми, спрямовані на запобігання деградації земель сільськогосподарського призначення. Зокрема, аналізується консервація деградованих земель як агротехнічний захід, що сприяє запобіганню подальшої деградації сільськогосподарських земель, економічне стимулювання, земельний контроль, моніторинг земель, планування і прогнозування, земельний кадастр, обмеження земельних прав та юридична відповідальність, а також причини, з яких та або інша правова форма запобігання деградації земель не є ефективною у запобіганні деградації зазначених земель. Дослідження кожної конкретної правової форми свідчить про різний рівень її ефективності у розв'язанні цієї проблеми⁴.

Цього ж року захищена дисертація А. В. Луначенка «Правовий режим земель сільськогосподарського призначення, які належать громадянам на праві власності» (2002 р.)⁵, в якій послідовно проаналізовано стан законодавства, що регулює право приватної власності на землю; особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення; вплив обмежень прав власника земельної ділянки на її використання; умови і порядок здійснення громадянами права на земельну частку (пай). Сформульовано поняття права приватної власності на землі сільськогосподарського призначення, поняття землі і поняття земельної ділянки, яка використовується на праві власності, досліджуються особливості цього права, вимоги до суб'єкта права приватної власності тощо⁶.

Дослідженню правової природи, ролі у регулюванні земельних відносин та механізму правового забезпечення нормування як засобу правового регулювання земельних відносин (земельно-правового нормування) присвячена і робота А. М. Мірошниченка «Нормування як засіб правового регулювання земельних відносин» (2004 р.)⁷. У ній автор з'ясовує основні правові ознаки земельно-правового нормування та сформулював його поняття. У роботі визначаються основні юридично важливі елементи земельно-правового нормування, його стадії, наводяться класифікаційні критерії нормування як засобу правового регулювання земельних відносин і періодизація його розвитку. Дається характеристика стану правового забезпечення земельно-правового нормування та формулюються пропозиції щодо його вдосконалення. Зокрема, викладені конкретні пропозиції щодо вдосконалення правового забезпечення земельно-правового нормування у формі стандартизації, у сфері містобудування, у галузі забезпечення санітарно-гігієнічного благополуччя населення тощо. Пропонується створити в Україні систему землевпорядного нормування, що було б спеціально спрямоване на забезпечення раціонального використання, охорони та відтворення земель⁸.

Також заслуговують на увагу роботи таких фахівців у галузі екологічного права, як С. І. Хом'яченко «Правове забезпечення контролю за використан-

ням та охороною земель в Україні» (2004 р.)⁹, Г. М. Беженар «Правове регулювання використання земель сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва» (2007 р.)¹⁰, Т. К. Оверковська «Правові засади охорони земель від забруднення та псування в Україні» (2008 р.)¹¹, а також публікації В. І. Андрейцева, О. М. Вовка, А. П. Гетьмана, П. Ф. Кулиничка, Т. В. Лісової, Н. Р. Малишевої, В. Л. Мунтяна, В. В. Носіка, Ю. С. Шемшученка, В. З. Янчука та ін.

Друга група наукових досліджень феномену безгосподарського використання земель охоплює роботи адміністративно-правової спрямованості. Значущість цих робіт визначається, по-перше, наявністю міжгалузевої конкуренції норм кримінального й адміністративного права, а відтак, потребою в розмежуванні правопорушень цієї категорії, адже склади як адміністративних, так і кримінальних правопорушень мають багато подібних ознак і відрізняються лише ступенем небезпечності правопорушень, що має вираження у характері наслідків таких діянь та розмірі завданої шкоди земельним ресурсам. По-друге, однією з функцій адміністративно-правових заходів є запобіжна. Саме тому правозастосовна практика щодо притягнення порушників земельного законодавства до адміністративної відповідальності є фактично складовою превентивної діяльності щодо безгосподарського використання земель. По-третє, як адміністрування, функціональна діяльність органів, які здійснюють контроль за використанням та охороною земель, так і правові форми та методи його здійснення є складовими системи запобігання та протидії безгосподарському використанню земель.

З огляду на зазначене дослідницький інтерес становлять такі роботи адміністративно-правової спрямованості. У дисертації Т. С. Кичилок «Державний контроль за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення» (2007 р.)¹² досліджено теоретичні та практичні аспекти здійснення державного контролю за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення в Україні. Проаналізовано основні засади здійснення державного контролю в галузі використання земель сільськогосподарського призначення; систему та правове становище органів, що здійснюють контроль; правові форми та методи його здійснення як певні засоби практичного вираження контрольних дій, що необхідні для забезпечення законності та правопорядку в галузі земельних відносин. Особливу увагу приділено аналізу діяльності Держземінспекції як органу, що безпосередньо здійснює контроль у цій галузі, а також органу адміністративної юрисдикції у земельній сфері¹³.

Важливим теоретичним доробком вважається робота Л. В. Мілімко «Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин» (2009 р.)¹⁴, що присвячена комплексному дослідженню теоретичних і правових засад регулювання адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері земельних відносин. З цією метою наведено: характеристику земельних відносин, етапи їх становлення через закріплення в нор-

мативно-правових актах та реформу органів управління. Встановлено адміністративні проступки, що вчиняються у сфері земельних відносин, як підстави адміністративної відповідальності; визначено їх головні ознаки та склад, що дає можливість їх правильної кваліфікації. Доведено, що лише адміністративне стягнення є мірою відповідальності за адміністративний проступок. Запропоновано, поряд з підвищенням розміру штрафу, запровадити громадські роботи як вид адміністративного стягнення, накладення яких покласти на суди, а їх виконання – на кримінально- та адміністративно-виконавчу інспекцію на засадах організації діяльності служб пробачії, яку створити у структурі Міністерства юстиції України як державний орган¹⁵.

Також значущими в контексті досліджуваної тематики є роботи О. С. Мірошниченко «Адміністративно-правові засоби охорони земельних відносин в Україні» (2005 р.)¹⁶, І. А. Городецької «Адміністративно-юрисдикційна діяльність державного інспектора з контролю за використанням та охороною земель» (2010 р.)¹⁷, М. М. Сливки «Взаємодія суб'єктів охорони навколишнього природного середовища (адміністративно-правовий аспект)» (2019 р.)¹⁸, Г. П. Шуст «Адміністративно-правова охорона земельних ресурсів України» (2019 р.)¹⁹.

Проблематика кримінально-правової охорони земель в Україні розроблялась такими науковцями, як: І. В. Берднік, П. С. Берзін, С. Б. Гавриш, О. О. Дудоров, З. А. Загинеї-Заболотенко, Г. М. Зеленов, А. М. Ізовіта, В. К. Матвійчук, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, П. В. Мельник, І. І. Митрофанов, Р. О. Мовчан, В. О. Навроцький, О. О. Пенязькова, А. М. Прутула, М. І. Сингаєвська, А. М. Шульга та іншими.

Окремої уваги заслуговують дослідження на рівні докторських дисертацій. Фундаментальний внесок у розробку кримінально-правової доктрини у сфері земельних відносин зроблено А. М. Шульгою у межах захищеної докторської дисертації під назвою «Кримінально-правова охорона земельних ресурсів в Україні: теоретико-правовий аспект» (2019р.)²⁰, в якій висунуто низку концептуальних у теоретичному та прикладному аспектах положень і висновків, які визначають механізм кримінально-правової охорони земельних ресурсів України, розкривають місце, роль і функції такої охорони, проаналізовано питання обґрунтованості й соціальної зумовленості встановлення в чинному КК України відповідальності за суспільно небезпечні посягання на земельні ресурси, надано кримінально-правову характеристику основних складів досліджуваних злочинів.

Привертає до себе увагу й докторська дисертація Р. О. Мовчана «Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин» (2020 р.)²¹, яку присвячено комплексному розв'язанню теоретичних і практичних проблем кримінальної відповідальності за злочини у сфері земельних відносин, визначається поняття та система таких злочинів, аналізується історичний та іноземний досвід кримінально-правової протидії злочинам у сфері земельних відносин, з'ясовується соціальна зумовленість кри-

міналізації порушень земельного законодавства України, висвітлюються кримінально-правові наслідки вчинення злочинів у сфері земельних відносин.

Також серед робіт кримінально-правової спрямованості варто згадати кандидатські дисертації О. О. Пенязькової «Кримінально-правова охорона земель в Україні» (2018 р.)²² і М. І. Сингаєвської «Земельні відносини в Україні як об'єкт кримінально-правової охорони» (2021 р.)²³.

Зокрема, О. О. Пенязькова у своїй роботі «Кримінально-правова охорона земель в Україні» дослідила загальнотеоретичні та методологічні положення кримінально-правової охорони земель в Україні, критично проаналізувала теоретичний та емпіричний матеріал з відповідної проблематики, а також кримінальне та регулятивне законодавство України у сфері кримінально-правової охорони земель в Україні. На основі теоретичного аналізу ознак складів злочинів проти порядку суспільних відносин з охорони земель в Україні запропонувала зміни до законодавчих конструкцій відповідних складів злочинів²⁴.

У кандидатській дисертації М. І. Сингаєвської «Земельні відносини в Україні як об'єкт кримінально-правової охорони» проаналізовано теоретико-методологічні основи дослідження особливостей кримінальної відповідальності за посягання на земельні відносини, вивчено зарубіжний досвід установлення кримінальної відповідальності за посягання на земельні відносини, встановлено характерні особливості земельних відносин як об'єкта кримінального правопорушення, визначено основні та додаткові об'єкти кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, охарактеризовано ознаки об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони таких правопорушень. Також досліджено критерії розмежування інституту відповідальності за порушення у сфері земельних відносин у галузі кримінального права та інституту такої ж відповідальності у галузі адміністративного права, висвітлено питання проблем реформування інституту кримінальної відповідальності у сфері земельних відносин, розроблено та запропоновано основні критерії розмежування кримінальних та адміністративних правопорушень у цій сфері²⁵.

Варто зауважити, що в усіх зазначених роботах та інших публікаціях, присвячених проблематиці кримінально-правової охорони земель, питання кримінальної відповідальності за безгосподарське використання земель розглядалось у контексті загальної кримінально-правової характеристики злочинів у сфері земельних відносин, а саме безгосподарське використання земель як один із елементів у системі злочинів у сфері земельних відносин.

Лише одна робота була присвячена дослідженню питань кримінальної відповідальності за безгосподарське використання земель і висвітлювала комплекс питань теоретичного і практичного характеру, пов'язаних з юридичним аналізом складу цього злочину – кандидатська дисертація Н. Ю. Цвіркун «Кримінальна відповідальність за безгосподарське викори-

стання земель» (2012 р.)²⁶. У дослідженні, зокрема, визначено соціальну цінність земель і доведено необхідність їх всебічної охорони від негативного антропогенного впливу, досліджено підстави та умови криміналізації безгосподарського використання земель, здійснено системне дослідження змісту та особливостей об'єктивних і суб'єктивних ознак безгосподарського використання земель, проаналізовано термінологічні та змістові ознаки цього злочину²⁷. Зазначене дослідження, як і інші згадані вище роботи, охоплюють широкий спектр проблем охорони земель загалом та їх безгосподарського використання зокрема. Водночас актуальність звернення до обраної нами проблематики пояснюється також необхідністю критичного осмислення положень Закону України від 19 грудня 2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин»²⁸, ухвалення якого мало наслідком, серед іншого, криміналізацію умисного ухилення від обов'язкової рекультивациі земель, порушених внаслідок дослідно-промислової розробки родовищ бурштину чи видобування бурштину на підставі спеціального дозволу на користування надрами, а отже, істотне оновлення редакції ст. 254 КК України «Безгосподарське використання земель».

Розглядаючи дослідження кримінологічної спрямованості, варто назвати дисертації Г. С. Поліщука «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти довкілля (за матеріалами Причорноморського регіону України)» (2006 р.)²⁹, Т. В. Корнякової «Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля» (2011 р.)³⁰, М. Г. Максименцева «Кримінологічні засади протидії злочинності у сфері надкористування» (2019 р.)³¹, Б. М. Семенишиної-Фіголь «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні» (2021 р.)³², А. С. Яковлева «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин» (2023 р.)³³, Р. В. Рябець «Кримінологічна характеристика та попередження кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин» (2024 р.)³⁴.

У певному розумінні локомотивом кримінологічної думки щодо екологічної злочинності взагалі та злочинності у сфері земельних відносин зокрема є Ю. А. Турлова, яка підготувала дві дисертації та десятки ґрунтовних наукових статей. У 2018 р. вона захистила докторську дисертацію за темою «Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади»³⁵, де ґрунтовно дослідила проблеми криміналізації та декриміналізації посягань екологічного характеру, їх пеналізації і депеналізації, здійснила довгостроковий кримінологічний аналіз сучасного стану екологічної злочинності в Україні, оцінила рівень латентності окремих найпоширеніших видів екологічних злочинів, встановила об'єктивні та суб'єктивні фактори їх латентності. Крім того, розробила концептуальну модель системи протидії екологічній злочинності, здійснила опис і надала характе-

ристику її складових, а також структурно-функціональну характеристику зв'язків системи запобігання екологічній злочинності зі стратегіями державної політики в інших сферах соціальної діяльності, охарактеризувала найбільш значущі компоненти стратегії запобігання екологічній злочинності.

Крім зазначених вище дисертаційних досліджень, окремі кримінологічні аспекти тематики висвітлювались у навчальному посібнику «Протидія кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин»³⁶ та інших публікаціях³⁷.

Наукові положення, сформульовані зазначеними науковцями, мають важливе теоретичне й практичне значення. Водночас розвиток кримінологічної науки та збільшення обсягу кримінологічних знань стимулює дослідників до більш докладного структурного розподілу злочинності на види, виокремлення із загального масиву злочинності або її видів (у нашому випадку – екологічної злочинності) недосліджених складових, надання їм наукового опису та кримінологічної характеристики. Крім того, вивчення стану наукової розробки досліджуваної проблематики засвідчило відсутність цільових наукових досліджень безгосподарського використання земель як кримінологічного феномену, а також питань, що стосуються запобігання йому та протидії. Тож зазначена проблематика залишається недослідженою та потребує вивчення у монографічному форматі.

Висновки. Розгляд наукових досліджень, присвячених суміжним до кримінологічної проблематики безгосподарського використання земель, за групами, основу для класифікації яких становлять ознаки, що впливають з галузевої належності (екологічного, адміністративного та кримінального права) відповідних робіт, зумовлений такими аргументами: бланкетністю кримінально-правових норм ст. 254 КК України «Безгосподарське використання земель», диспозиції яких для встановлення ознак кримінального правопорушення відсилають до нормативного матеріалу земельного, екологічного законодавства; наявністю міжгалузевої конкуренції норм кримінального й адміністративного права, а отже, потребою у розмежуванні правопорушень цієї категорії, адже склади як адміністративних, так і кримінальних правопорушень мають багато подібних ознак і вирізняються лише ступенем небезпечності правопорушень, що має вираження у характері наслідків таких діянь і розмірі завданої шкоди земельним ресурсам; запобіжним потенціалом адміністративно-правових заходів у сфері охорони земель, адже правозастосовна практика щодо притягнення порушників земельного законодавства до адміністративної відповідальності є фактично складовою превентивної діяльності щодо безгосподарського використання земель; функціональною діяльністю органів, які здійснюють контроль за використанням та охороною земель, як складовими системи запобігання та протидії безгосподарському використанню земель; як кримінологічний феномен безгосподарське використання земель проявляється у виді кримі-

нальної активності, юридичні ознаки якої описують норми ст. 254 КК України.

На сьогодні ступінь наукової розробленості кримінологічної проблематики безгосподарського використання земель характеризується фрагментарністю та відсутністю цільових, специфікованих наукових досліджень у цій сфері, що, на нашу думку, зумовлює актуальність осмислення сутності безгосподарського використання земель, висвітлення його стану та тенденцій, дослідження особливостей детермінації та протидії.

1. Шульга М. В. Актуальні проблеми правового регулювання земельних відносин в сучасних умовах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 1998. 37 с. 2. Там само. С. 29–30. 3. Конишева О. В. Правове забезпечення запобігання деградації земель сільськогосподарського призначення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 20 с. 4. Там само. С. 14. 5. Луначенко А. В. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення, які належать громадянам на праві власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 16 с. 6. Там само. С. 16. 7. Мірошніченко А. М. Нормування як засіб правового регулювання земельних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 19 с. 8. Там само. С. 15–16. 9. Хом'яченко С. І. Правове забезпечення контролю за використанням та охороною земель в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 19 с. 10. Беженар Г. М. Правове регулювання використання земель сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с. 11. Оверковська Т. К. Правові засади охорони земель від забруднення та псування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 20 с. 12. Кичилук Т. С. Державний контроль за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с. 13. Там само. С. 19. 14. Мілімко Л. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2009. 24 с. 15. Там само. С. 21. 16. Мірошніченко О. С. Адміністративно-правові засоби охорони земельних відносин в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 20 с. 17. Городецька І. А. Адміністративно-юрисдикційна діяльність державного інспектора з контролю за використанням та охороною земель: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 19 с. 18. Сливка М. М. Взаємодія суб'єктів охорони навколишнього природного середовища (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2019. 21 с. 19. Шуст Г. П. Адміністративно-правова охорона земельних ресурсів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2019. 24 с. 20. Шульга А. М. Кримінально-правова охорона земельних ресурсів в Україні: теоретико-правовий аспект: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2019. 525 с. 21. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2020. С. 33. 22. Пенязькова О. О. Кримінально-правова охорона земель в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 22 с. 23. Сингаєвська М. І. Земельні відносини в Україні як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с. 24. Пенязькова О. О. Кримінально-правова охорона земель в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. С. 18–19. 25. Сингаєвська М. І. Земельні відносини в Україні як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. С. 18. 26. Цвіркун Н. Ю. Кримінальна відповідальність за безгосподарське використання

земель: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 19 с. **27.** Там само. С. 17. **28.** Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин: Закон України від 19.12.2019 № 402-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-20#n72> (дата звернення: 01.12.2024). **29.** Поліщук Г. С. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти довкілля (за матеріалами Причорноморського регіону України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 20 с. **30.** Корнякова Т. В. Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2011. 36 с. **31.** Максименцев М. Г. Кримінологічні засади протидії злочинності у сфері надрокористування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2019. 37 с. **32.** Семенишина-Фіголь Б. М. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2021. 266 с. **33.** Яковлев А. С. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин: дис. ... д-ра філософії. Спец. 081. Харків, 2023. 265 с. **34.** Рябець Р. В. Кримінологічна характеристика та попередження кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин: дис. ... д-ра філософії. Спец. 081. Дніпро, 2024. 297 с. **35.** Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 466 с. **36.** Протидія кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин: посібник. / Д. М. Тичина, О. С. Тарасенко, М. В. Бурак, А. О. Антошук та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 140 с. **37.** Орловський Б. М., Осадча І. А. Кримінологічні та кримінальні аспекти безгосподарського використання земель. *Правова держава*. 2023. № 50. С. 63–71. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280270>

References

1. Shul'ha M. V. Aktual'ni problemy pravovoho rehuliuвання земель'nykh vidnosyn v suchasnykh umovakh: avtoref. dys. ... d-ra iuryd. nauk. Kharkiv, 1998. 37 s. **2.** Там само. S. 29–30. **3.** Konyshcheva O. V. Pravove zabezpechennia zapobihannia dehradatsii zemel' sil's'kohospodars'koho pryznachennia: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kharkiv, 2002. 20 s. **4.** Там само. S. 14. **5.** Luniachenko A. V. Pravovyy rezhym zemel' sil's'kohospodars'koho pryznachennia, iaki nalezhat' hromadianam na pravi vlasnosti: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2002. 16 s. **6.** Там само. S. 16. **7.** Miroshnychenko A. M. Normuvannia iak zasib pravovoho rehuliuвання земель'nykh vidnosyn: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2004. 19 s. **8.** Там само. S. 15–16. **9.** Khom'iachenko S. I. Pravove zabezpechennia kontroliu za vykorystanniam ta okhoronoiu zemel' v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2004. 19 s. **10.** Bezhenar H. M. Pravove rehuliuвання vykorystannia zemel' sil's'kohospodars'koho pryznachennia dlia vedennia tovarnoho sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2007. 20 s. **11.** Overkovs'ka T. K. Pravovi zasady okhorony zemel' vid zabrudnennia ta psuvannia v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2008. 20 s. **12.** Kychyliuk T. S. Derzhavnyj kontrol' za vykorystanniam ta okhoronoiu zemel' sil's'kohospodars'koho pryznachennia: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2007. 20 s. **13.** Там само. S. 19. **14.** Milimko L. V. Administratyvna vidpovidal'nist' za pravoporushennia u sferi zemel'nykh vidnosyn: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Irpin', 2009. 24 s. **15.** Там само. S. 21. **16.** Miroshnychenko O. S. Administratyvno-pravovi zasoby okhorony zemel'nykh vidnosyn v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kharkiv, 2005. 20 s. **17.** Horodets'ka I.A. Administratyvno-iurydyktsijna diial'nist' derzhavnoho inspektora z kontroliu za

vykorystanniam ta okhoronoiu zemel': avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2010. 19 s. **18.** Slyvka M. M. Vzaemodiia sub'ektiv okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha (administratyvno-pravovyj aspekt): avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. L'viv, 2019. 21 s. **19.** Shust H. P. Administratyvno-pravova okhorona zemel'nykh resursiv Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Ternopil', 2019. 24 s. **20.** Shul'ha A. M. Kryminal'no-pravova okhorona zemel'nykh resursiv v Ukraini: teoretyko-pravovyj aspekt: dys. ... d-ra iuryd. nauk. Kharkiv, 2019. 525 s. **21.** Movchan R. O. Kryminal'na vidpovidal'nist' za zlochyny u sferi zemel'nykh vidnosyn: avtoref. dys. ... d-ra iuryd. nauk. Kyiv, 2020. S. 33. **22.** Pieniaz'kova O. O. Kryminal'no-pravova okhorona zemel' v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2018. 22 s. **23.** Synhaievs'ka M. I. Zemel'ni vidnosyny v Ukraini iak ob'iekt kryminal'no-pravovoi okhorony: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2021. 20 s. **24.** Pieniaz'kova O. O. Kryminal'no-pravova okhorona zemel' v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2018. S. 18–19. **25.** Synhaievs'ka M. I. Zemel'ni vidnosyny v Ukraini iak ob'iekt kryminal'no-pravovoi okhorony: avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2021. S. 18. **26.** Tsvirkun N.Y u. Kryminal'na vidpovidal'nist' za bezghospodars'ke vykorystannia zemel': avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kharkiv, 2012. 19 s. **27.** Tam samo. S. 17. **28.** Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo vdoskonalennia zakonodavstva pro vydobutok burshtynu ta inshykh korysnykh kopalyn: Zakon Ukrainy vid 19.12.2019 № 402-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-20#n72> (data zvernennia 01.12.2024). **29.** Polischuk H. S. Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia zlochynam proty dokillia (za materialamy Prychornomors'koho rehionu Ukrainy): avtoref. dys. ... kand. iuryd. nauk. Kyiv, 2006. 20 s. **30.** Korniakova T. V. Kryminolohichni zasady zapobihannia orhanamy prokuratury zlochynam proty dokillia: avtoref. dys. ... d-ra iuryd. nauk. Kharkiv, 2011. 36 s. **31.** Maksimentsev M. H. Kryminolohichni zasady protydii zlochynnosti u sferi nadrokorystuvannia: avtoref. dys. ... d-ra iuryd. nauk. Kharkiv, 2019. 37 s. **32.** Semenushyna-Fihol' B. M. Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia kryminal'nym pravoporushenniam u sferi zemel'nykh vidnosyn v Ukraini: dys. ... kand. iuryd. nauk. Mariupol', 2021. 266 s. **33.** Yakovlev A. S. Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia kryminal'nym pravoporushenniam u sferi zemel'nykh vidnosyn: dys. ... d-ra filosofii. Spetsial'nist' 081. Kharkiv, 2023. 265 s. **34.** Riabets' R. V. Kryminolohichna kharakterystyka ta poperedzhennia kryminal'nykh pravoporushen' u sferi zemel'nykh vidnosyn: dys. ... d-ra filosofii. Spetsial'nist' 081. Dnipro, 2024. 297 s. **35.** Turlova Yu. A. Protydii ekolohichnij zlochynnosti v Ukraini: kryminolohichni ta kryminal'no-pravovi zasady: dys. ... d-ra iuryd. nauk. Kyiv, 2018. 466 s. **36.** Protydii kryminal'nym pravoporushenniam u sferi zemel'nykh vidnosyn: posibnyk. / D. M. Tychyna, O. S. Tarasenko, M. V. Burak, A. O. Antoshuk ta in. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2022. 140 s. **37.** Orlovs'kyj B. M., Osadcha I. A. Kryminolohichni ta kryminal'ni aspekty bezghospodars'koho vykorystannia zemel'. *Pravova derzhava*. 2023. № 50. S. 63–71. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280270>

Kolisnyk Serhiy. The state of scientific development of issues related to land mismanagement and counteraction to such crimes

Extended Abstract. The article presents an analysis of scientific sources dedicated to the issue of land mismanagement and counteraction to such crimes in Ukraine. The author establishes that the issues examined encompass several interconnected scientific categories and are the subject matter of scientific research within criminology, criminal law, administrative law, and environmental law, highlighting their

interdisciplinary nature. The use of scientific research materials related to issues adjacent to the criminological issues of land mismanagement is justified by the following arguments: the blanket nature of the criminal law norms establishing liability for land mismanagement, with their provisions referring to the regulatory materials of land and environmental legislation; the existence of intersectoral competition between criminal and administrative law norms, and therefore the need to delineate offences in this category; the preventive potential of administrative law measures in the field of land protection, since the practice of holding violators of land legislation administratively liable forms part of the preventive measures against land mismanagement; the functional activities of bodies responsible for monitoring land use and land protection as components of the system for preventing and countering land mismanagement; as a criminological phenomenon, land mismanagement manifests itself as a form of criminal activity, with its legal features described in the provisions of Article 254 of the Criminal Code of Ukraine. Currently, the level of scientific development of the criminological issues related to land mismanagement is characterized by fragmentation and the absence of targeted, specific criminological studies in this area. This underscores the importance of understanding the essence of land mismanagement, highlighting its state and trends, and studying the peculiarities of its determination and counteraction.

Key words: *scientific development, thesis research, scientific sources, land mismanagement, soils, environment, crimes, environmental crime, criminal liability, counteraction.*